

Hans Singer (1910–2006)

Ez év februárjában 95 éves korában elhunyt Hans Singer világhírű közgazdász, akit sokan a fejlődés-gazdaságtan „atyjának” tartanak. Neve a magyar közgazdász-társadalom számára ismerősen cseng, hiszen közismert a Prebisch–Singer-tétel, amelynek lényege: a fejlődő országok cserearányai a fejlett országokkal folytatott kereskedelem során folyamatosan romlanak.

Hans Wolfgang Singer Németországban, Észak-Rajna-Weszfália tartomány Elberfeld nevű városában született 1910-ben, orvos fiaként. Amikor beiratkozott a Bonni Egyetemre 1929-ben, maga is orvosnak készült, de Joseph Schumpeter előadásainak hatására és a kereskedelemmel foglalkozó Arthur Spiethoff befolyására a közgazdaságtant választotta. Az akkor már híres Schumpeter felfigyelt a tehetséges diákra, s a náci hatalomátvétel után közbenjárt Keynesnél, hogy diákja ösztöndíjat kaphasson Cambridge-ben. Singer így lett a híres King’s College-ban Keynes doktoranduszhallgatója.

A védést követően Singer a brit munkanélküliséggel és szegénységgel kezdett foglalkozni. Kollégáival az ország elmaradottabb vidékeit járta, munkanélküliek közelében élve írta meg a *Men without Work* című tanulmányt. Az 1938-ban készült mű feltárta a nyomorban élők mindennapos küzdelmét, az emberi méltóság elvesztését, a szegénység „kultúráját”, a társadalmi kirekesztés gyökereit. A kutatási program egyik konzultánsa William Beveridge volt, akinek a társadalombiztosítási rendszerről szóló híres tervzetére a tanulmány nagy hatást gyakorolt.

Singert ígéretes munkássága, a Manchesteri Egyetemen folytatott oktatói tevékenysége ellenére a második világháború kezdetén, 1940-ben rövid időre internálták, s csak Keynes közbenjárására engedték szabadon. Ezek s a korábbi tapasztalatok életre szóló hatást gyakoroltak Singer egész további gondolkodására és szemléletére. Mint ahogy egyik közeli kollégája és szerzőtársa, Richard Jolly írta: a kisebbségi sors (zsidóként felnőni Németországban, Angliába pedig menekültként érkezni) bizonyára hozzájárult ahhoz a mély együttérzéshez, amely a fejlődő országokban élő marginalizált rétegek iránt Singerben kialakult.

A háború vége felé és közvetlenül azt követően Singer a város- és vidéktervezési minisztériumban dolgozott, majd a Glasgowi Egyetemen oktatott, 1947-ben felkérték, segítse az ENSZ akkor alakuló gazdasági és szociális osztályának megalakítását. Az ENSZ-nél töltött több mint húsz év során nemcsak a fejlődés-gazdaságtan (*development economics*) elméletének megalapozásához járult hozzá jelentős mértékben, hanem a fejlődő országok segélyezési politikájának gyakorlati kialakításában is rendkívül aktív szerepet játszott.

Singer elméleti munkásságának legismertebb része a már említett Prebisch–Singer-tézissel függ össze. Az ENSZ-nél töltött évek kezdetén ismerte fel, hogy a nyersanyagok ára a feldolgozott termékekéhez képest mindenképpen csökken, s ez a fejlődő országok amúgy is hátrányos helyzetét állandósítja. Raul Prebisch, aki az ENSZ latin-amerikai gazdasági bizottságában dolgozott, hasonló összefüggéseket tárt fel – a Prebisch–Singer-tézis a fejlődés-gazdaságtan központi elemévé vált. Singer felismerése ugyanakkor mégis nagy vitákat gerjesztett. Tartósan érvényesülő törvényszerűsége mutatót rá ugyanis olyan

korszakban – a tézis 1949-ben jelent meg –, amikor a közgazdászok többsége (Singerhez hasonlóan maguk is főként Keynes követői) inkább az árak rövid távú ingadozásaiával foglalkozott.

Ami a fejlődő országok segélyezését illeti, Singer az ötvenes években annak az ENSZ bizottságnak a titkára volt, amely a gazdasági fejlesztés céljából külön alap létrehozását javasolta. Singer jelentős szerepet vállalt a részletek kimunkálásában annak érdekében, hogy az alap hozzájáruljon az elmaradott országoknak nyújtandó kedvező feltételű hitelek (*soft-loan facility*) kialakításához. Bár a Világbank akkori elnöke hevesen ellenezte a speciális alap létrehozását, és Singert „az ENSZ vademberei egyikének” nevezte, az ötvenes évek végén az elképzelés mégis zöld utat nyert. Ennek eredményeként jött létre 1960-ban a Nemzetközi Fejlesztési Szövetség (*International Development Association, IDA*), amely a szegény országoknak nyújtandó kedvező kölcsönök intézményévé vált, s ma is a Világbank fontos részeként működik.

A hatvanas években az ENSZ által szervezett *fejlesztés évtizede* nagymértékben fűződik Singer nevéhez. Fő irányelve: a segélyezés hatékony fejlesztési politikával párosuljon. Singer az afrikai kormányok kérésére gyakran vállalt tanácsadói szerepet is. A segélyek felhasználásával, azok hatékonyságával kapcsolatban arra hívta fel a figyelmet, hogy előfordulhat: a költségvetési korlátok általános lazulása miatt a fejlesztési segélyeket az eredetileg meghatározottól eltérő célokra költik. Singer azonban egyáltalán nem értett egyet azokkal, akik a támogatások, különösen az élelmiszersegélyek óvatosabb adományozása mellett érveltek, mondván, hogy azok visszafoghatják a hazai termelést. Nevéhez fűződik az ENSZ világelelmiszerprogramjának létrehozása 1963-ban. Utóbbiért 2001-ben megkapta a *Food for Life* kitüntetést. Singer az ENSZ több más szervezete számára is dolgozott: például az UNIDO kutatási igazgatójaként tevékenykedett 1967–1969 között; kezdeményezte, hogy az UNICEF egyszerű segélyalapról váljék olyan szervezetté, amely a gyermekek hosszú távú érdekeinek feltárásával foglalkozik.

Az ENSZ-től 59 éves korában, 1969-ben vált meg, s visszatért Nagy-Britanniába, ahol a Sussexi Egyetemen akkor alakult Fejlesztéstanulmányok Intézetének (*Institute of Development Studies, IDS*) kutató professzora lett, ahol töretlen energiával folytatta mind elméleti munkásságát, mind pedig az ENSZ-ben megkezdett gyakorlati tevékenységét. Ami az előbbit illeti, újra foglalkozni kezdett a cserearányok csökkenéséről szóló tézisével – figyelme ezúttal kiterjedt a fejlett országok technológiai fejlődésére, az ebből származó előnyök vizsgálatára. A munkanélküliség kérdéskörétől sem távolodott el: a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) foglalkoztatási világprogramjának keretében Richard Jollyval együtt alkalma nyílt a kenyai viszonyokat a helyszínen tanulmányozni. Az ottani munkanélküliségről szerzett tapasztalataikat foglalták össze híres, 1972-ben publikált beszámolójukban (*Employment, Incomes and Equality. A strategy for increasing productive employment in Kenya*). A tanulmány kiemeli a növekedés újraelosztást segítő hatásait, felhívja a figyelmet az informális szektor kérdéseire. A szerzőpáros által kidolgozott elemi szükségletek stratégiája az 1976. évi Foglalkoztatási Világkonferencia után vált elfogadottá.

Első látásra talán szokatlannak tűnhet, hogy Hans Singer tudós létére ilyen aktívan kivette a részét a fejlesztéspolitika konkrét kidolgozásából, sőt megvalósításából. Látni kell azonban, hogy a keynesi nézetekhez mindvégig hű közgazdász számára az elméleti és gyakorlati tevékenység szerves egységet alkotott. A beavatkozás szükségessége ugyanis éppen abból a felismerésből fakad, amely szerint a kereskedelmi viszonyok belső ellentmondásai következtében mélyül a fejlettségbeli szakadék a gazdag és az elmaradott országok között.

Új hazájában, az Egyesült Királyságban Singert és munkásságát széles körű tisztelet és elismerés övezte. Ennek kifejezéseként 1994-ben az angol királynő lovagá ütötte.

Munkabírása legendás volt: mintegy 107 könyv, számos kisebb cikk és könyvfejezet, 87 jelentés, a legkiválóbb szakmai folyóiratokban megjelent 260 tudományos közleményből áll az életmű. Nyitottsága, természetessége, kitűnő humora nemcsak a hozzá közel álló kollégáit, hanem diákjait is megbabonázta. Nem túlzás Richard Jolly azon megfogalmazása, amely szerint Singer halálával az IDS „legfényesebben ragyogó csillagát” veszítette el.

Hivatkozások

- JOLLY, R. [2006a]: Sir Hans Singer (Economist who saw how terms of trade marginalised the world's poorest people). *The Guardian*, március 1.
- JOLLY, R. [2006b]: Hans W. Singer. 29 November 1910 – 26 February 2006, <http://www.ids.ac.uk/ids/news/SingerObituary.html> (hozzáférés: 08/03/2006).
- SHAW, D. J. [2002]: Sir Hans Singer. *The life and work of a development economist*. Palgrave-Macmillan, London.
- TELEGRAPH [2006]: Sir Hans Singer. *The Telegraph*, <http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2006/03/06/db0602.xml&sSheet=/portal/2006/03/06/ixportal.html> (06/03/2006)
- THE TIMES [2006]: Professor Sir Hans Singer. Expert on the economics of developing countries, esteemed for his contribution to reducing world poverty. *The Times*, február 28. <http://www.timesonline.co.uk/article/0,,60-2061164,00.html>.
- WHO'S WHO [2005]: Singer, Sir Hans Wolfgang. *International Who's Who*.

Fóti Klára